ZAMONAVIY ADABIYOTDA DIN VA MA'NAVIYAT MASALASI
(Abdulla Oripov ijodi misolida)

Rahmatilloyeva Farangiza Hamroqulovna
Osiyo xalqaro universiteti
https://doi.org/10.5281/zenodo.21351730

Annotatsiya. Ushbu maqolada zamonaviy o'zbek adabiyotida din va ma'naviyat masalasining badiiy talqini xalq shoiri Abdulla Oripov ijodi misolida tahlil qilinadi. Shoir merosidagi e'tiqod, ilohiy haqiqat, vijdon va ma'naviy kamolot motivlari o'rganilib, ularning milliy o'zlik va insonparvarlik g'oyalari bilan uzviy bog'liqligi ochib beriladi. Tadqiqot Oripov she'riyatining ma'naviy-falsafiy qatlamini zamonaviy adabiy jarayon kontekstida baholashga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: din, ma'naviyat, e'tiqod, zamonaviy o'zbek adabiyoti, Abdulla Oripov, she'riyat, vijdon, insonparvarlik, milliy o'zlik, badiiy talqin.

Kirish

Zamonaviy o'zbek adabiyoti — milliy ma'naviyat, tarixiy xotira va insonparvarlik qadriyatlarini badiiy so'z vositasida ifodalovchi murakkab hodisa. XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab o'zbek she'riyatida din, e'tiqod va ma'naviyat masalasi yangicha badiiy talqin kasb etdi. Mustabid tuzum davrida oshkora dindorlik cheklangan bo'lsa-da, adiblar ma'naviy qadriyatlarni ramziy timsollar, xalqona hikmat va falsafiy mushohada orqali asarlariga singdirdilar. Ana shu jarayonda xalq shoiri Abdulla Oripov (1941–2016) ijodi alohida o'rin tutadi.

Abdulla Oripov o'zbek she'riyatiga chuqur falsafiy mushohada, milliy o'zlikni anglash va ma'naviy izlanish ruhini olib kirdi. Uning ijodida din va ma'naviyat masalasi yuzaki targ'ibot sifatida emas, balki insonning botiniy dunyosi, vijdon amri va ilohiy haqiqat izlanishi tarzida namoyon bo'ladi. Shu bois shoir merosini ushbu nuqtai nazardan tadqiq etish zamonaviy adabiyotshunoslikning dolzarb vazifalaridan biridir.

Mazkur maqolaning maqsadi — Abdulla Oripov ijodida din va ma'naviyat masalasining badiiy-falsafiy talqinini aniqlash, uning she'riyatidagi e'tiqod, vijdon va ma'naviy kamolot motivlarini tahlil qilishdan iborat.

1. Abdulla Oripov ijodida ma'naviyat tushunchasi

Abdulla Oripov ijodida ma'naviyat tushunchasi keng ma'noda talqin qilinadi: u faqat diniy e'tiqod bilan chegaralanmay, balki insonning axloqiy poklik, vijdon, mehr-oqibat va haqiqatga sadoqat kabi fazilatlarini qamrab oladi. Shoir uchun ma'naviyat — inson qalbining ilohiy nur bilan yorishuvi, uni yovuzlik va manfaatparastlikdan asrovchi ichki qudratdir. Uning she'rlarida ma'naviy kamolot yo'li ko'pincha ogohlik, iztirob va o'zlikni anglash bosqichlari orqali tasvirlanadi.

Shoirning "Onajon", "Ona tili", "Hakim va ajal" kabi asarlarida ma'naviyat milliy o'zlik va insoniy burch tushunchalari bilan uyg'unlashadi. Uning nazarida chinakam ma'naviyatli inson — o'z xalqi, tili va tarixiga sadoqatli, ayni paytda umuminsoniy qadriyatlarga hurmat bilan qaraydigan shaxsdir. Bu jihat Oripov ijodini tor mahalliychilikdan ham, e'tiqodsiz dunyoparastlikdan ham baland turuvchi keng ma'naviy ufqqa ko'taradi.

Ayniqsa, shoirning falsafiy she'rlarida ma'naviyat va moddiyat, ruh va tan o'rtasidagi mangu kurash badiiy tarzda ochib beriladi. Oripov moddiy manfaat yo'lida ma'naviyatdan voz kechgan insonni fojiaviy shaxs sifatida ko'rsatadi va shu orqali o'quvchini ichki poklik, halollik va vijdon amriga sadoqatga chorlaydi.

2. Shoir ijodida din va e'tiqod motivlari. Abdulla Oripov ijodida diniy motivlar targ'ibotchilik ruhidan xoli, chuqur falsafiy va insoniy mazmun kasb etadi. Shoir din

masalasini insonning Yaratganga munosabati, vijdon poklanishi va ma'naviy javobgarlik nuqtai nazaridan yoritadi. Uning she'riyatida Ollohga iymon, ilohiy adolat va oxirat haqiqatiga ishonch inson qalbini yovuzlikdan tiyuvchi kuch sifatida gavdalanadi.

Shoirning "Ilohiy komediya" tarjimasi va bu asarga bo'lgan qiziqishi ham uning ma'naviy-diniy izlanishlari ko'lamini ko'rsatadi. Dante Aligyerining jahannam, a'rof va jannat haqidagi falsafiy poemasini o'zbek tiliga o'girish orqali Oripov gunoh va savob, jazo va mukofot, ma'naviy poklanish masalalarini o'zbek o'quvchisiga yaqinlashtirdi. Bu tarjima shoir dunyoqarashidagi umuminsoniy ma'naviy-diniy qadriyatlarga sadoqatning yorqin ifodasidir.

Oripov she'riyatida e'tiqod ko'r-ko'rona taqlid emas, balki ongli ishonch va ma'naviy ogohlik mahsuli sifatida talqin qilinadi. Shoir insonni Yaratgan oldidagi mas'uliyatini his etishga, har bir amalida vijdon amriga quloq solishga da'vat etadi. Shu tariqa uning ijodida diniy e'tiqod axloqiy kamolot va insonparvarlik bilan chambarchas bog'lanadi.

3. Insonparvarlik va ma'naviy kamolot g'oyasi

Abdulla Oripov ijodining o'zagini insonparvarlik g'oyasi tashkil etadi. Shoir uchun din ham, ma'naviyat ham, pirovardida, insonni ulug'lash, uning qadr-qimmatini himoya qilish va ma'naviy kamolotga yetaklashga xizmat qiladi. Uning she'rlarida inson — koinotning eng oliy va mas'uliyatli mavjudoti, ilohiy amonatning egasi sifatida ko'rsatiladi.

Shoir ma'naviy kamolotni uzluksiz izlanish, iztirob va o'z-o'zini anglash jarayoni deb biladi. Uning qahramonlari ko'pincha hayotning ma'no-mazmuni, yaxshilik va yomonlik, haqiqat va yolg'on o'rtasidagi kurash haqida mushohada yuritadi. Bu mushohadalar o'quvchini ham ma'naviy uyg'oqlikka, o'z qalbini poklashga undaydi.

Oripov insonparvarligining yana bir muhim jihati — u milliy va umuminsoniy qadriyatlarni qarama-qarshi qo'ymaydi, aksincha, ularni uyg'unlikda ko'radi. Vatanga muhabbat, ona tiliga sadoqat, o'tmish ajdodlar merosiga hurmat uning ijodida umumbashariy ezgulik, adolat va mehr-oqibat g'oyalari bilan tutashadi. Ana shu uyg'unlik shoir ma'naviyatining teran va barhayot ekanini belgilaydi.

Xulosa

Abdulla Oripov ijodi zamonaviy o'zbek adabiyotida din va ma'naviyat masalasining teran badiiy-falsafiy talqiniga yorqin misoldir. Shoir merosida din va e'tiqod yuzaki targ'ibot emas, balki insonning botiniy poklanishi, vijdon amri va ilohiy haqiqat izlanishi tarzida namoyon bo'ladi. Ma'naviyat esa uning ijodida axloqiy poklik, milliy o'zlik va umuminsoniy ezgulik qadriyatlarini birlashtiruvchi keng tushuncha sifatida gavdalanadi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, Oripov she'riyatida din, ma'naviyat va insonparvarlik g'oyalari uzviy bog'liq holda, yagona badiiy-falsafiy tizim sifatida namoyon bo'ladi. Uning ijodi kishini ma'naviy ogohlikka, vijdon amriga sadoqatga va o'zlikni anglashga da'vat etadi. Shu jihatdan Abdulla Oripov merosi nafaqat o'z davri, balki bugungi kun ma'naviy tarbiyasi uchun ham qimmatli manba bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Oripov A. Tanlangan asarlar. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2001.
2. Oripov A. Saylanma. – Toshkent: Sharq, 2015.
3. Aligyeri D. Ilohiy komediya / A. Oripov tarjimasi. – Toshkent: Sharq, 2007.
4. Normatov U. Ijod sehri. – Toshkent: Sharq, 2007.
5. Rasulov A. Badiiylik – bezavol yangilik. – Toshkent: Sharq, 2007.
6. Quronov D. Adabiyot nazariyasi asoslari. – Toshkent: Akademnashr, 2018.
7. Yo'ldoshev Q. Yoniq so'z. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2006.